

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Особливості розвитку комунікативних навичок дітей з розладами
аутистичного спектру молодшого шкільного віку

Виконала: здобувач освіти
групи СОБ(Л)-4(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Тен Валерія Андріївна
Керівник: Смоляк В.М.
Рецензент: Линдіна Є.Ю.
Нормоконтроль: _____ Алла НАДТОЧІЙ

Запоріжжя
2025 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 70 с., 3 табл., 4 рис., 45 джерел, 4 додатки.

Об'єкт дослідження – комунікативний розвиток дітей з розладами аутистичного спектру.

Мета роботи – визначити особливості комунікативного розвитку дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру та розробити рекомендації щодо його вдосконалення.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні.

Діти з розладами аутистичного спектра (РАС) зазнають значних труднощів у сфері комунікації – як вербальної, так і невербальної. Ці труднощі можуть проявлятися у формі затримки мовлення, труднощів у встановленні й підтримці діалогу, нерозуміння невербальних сигналів, низької мотивації до соціальної взаємодії тощо. У молодшому шкільному віці ці особливості комунікації особливо помітні у навчальному процесі та міжособистісному спілкуванні, що зумовлює необхідність спеціальної корекційно-розвивальної роботи з дітьми даної категорії.

КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ, РОЗЛАДИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА, НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ, КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК, КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА РОБОТА.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням кількості дітей з аутизмом щороку. Якщо раніше дослідники зазначали, що на кожну людину з аутизмом припадає 100 – здорових, то сьогодні цей показник становить вже 1 з 88. Люди з розладами аутистичного спектра складають 1% від загальної чисельності населення Землі, що більше, ніж усе населення України. За даними на 2020 рік, в Україні на обліку перебуває 7,5 тисяч осіб з РАС [8; 26].

Науковці розглядають аутизм не як окреме захворювання з чітко визначеною причиною, а як синдром, що поєднує атипові особливості поведінки. Це порушення має різноманітні форми прояву, а труднощі його діагностування зумовлені комплексним впливом на когнітивний, мовленнєвий, соціальний та емоційний розвиток дитини. Порушення в одній із цих сфер може спричиняти труднощі і в інших аспектах психічного функціонування.

Дослідження цієї проблеми висвітлювали такі науковці, як Н. Андреєва [2], Н. Базима [5-7], Л. Калмикова [16], К. Островська [27], Ю. Рибак [32], Т. Скрипник [35], В. Тарасун [37], Д. Шульженко [43] та інші. У своїх роботах вони зосередили увагу на труднощах комунікації дітей з розладами аутистичного спектру, їхніх проблемах у вираженні емоцій і почуттів, а також схильності до усамітнення.

На думку таких науковців, як А. Альохіна [1], Т. Куценко [21], М. Шеремет [41] та інших, для дітей із розладами аутистичного спектру характерний дефіцит комунікативних навичок. Це проявляється у складнощах з підтриманням діалогу, затримці розвитку мовлення, використанні стереотипних фраз та інших особливостях. Сучасні дослідження вже досить глибоко розкрили клініко-психологічні особливості розвитку дітей з аутизмом, зокрема їхні труднощі у спілкуванні та мовленні. Однак досі спостерігається брак психологічних методик, спрямованих на

оцінку рівня сформованості діалогічного мовлення та розробку ефективних корекційно-розвивальних підходів.

З огляду на зростання кількості дітей з аутистичними проявами, питання їхньої соціалізації набуває все більшої актуальності. Важливість розв'язання цієї проблеми зумовлена тим, що значна частина осіб з аутизмом зазнає труднощів у взаємодії з іншими людьми та в комунікативній сфері. Відтак, проблема соціалізації дітей з аутизмом залишається надзвичайно актуальною і потребує подальшого вивчення.

Об'єкт дослідження – комунікативний розвиток дітей з розладами аутистичного спектру.

Предмет дослідження – особливості комунікативного розвитку дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру та шляхи його корекції.

Мета дослідження – визначити особливості комунікативного розвитку дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру та розробити рекомендації щодо його вдосконалення.

Завдання дослідження.

1. З'ясувати основні ознаки аутизму у дітей.
2. Вивчити й проаналізувати проблеми порушення комунікативного розвитку у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Проаналізувати існуючі підходи до розвитку комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру.
4. Експериментально дослідити рівень розвитку комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра та порівняти отримані результати з показниками комунікативного розвитку нормотипових дітей зазначеного віку.

5. Розробити рекомендації, спрямовані на формування та розвиток комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з розладом аутистичного спектра.

Гіпотеза дослідження: у дітей молодшого шкільного віку з розладом аутистичного спектра рівень сформованості вербальної та невербальної комунікації, емоційної виразності та емпатійності є значно нижчим порівняно з нормотиповими однолітками, що зумовлює труднощі в соціальній взаємодії.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз наукової літератури та результатів практичних досліджень з даної проблеми, узагальнення та систематизація отриманої інформації;
- емпіричні: експертна оцінка, спостереження, тестування, методи математико-статистичної обробки даних.

Наукова новизна роботи полягає в систематизації та узагальненні сучасних відомостей про особливості розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру (РАС), що дозволяє глибше зрозуміти механізми цього процесу. Виявлення загальних закономірностей, а також специфічних особливостей комунікативного розвитку дітей з РАС, відкриває нові перспективи для створення ефективних підходів у корекційно-розвивальній роботі. Окрім того, дослідження стало основою для розробки комплексних рекомендацій для педагогів та батьків, які забезпечують оптимальні стратегії формування та розвитку комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку, що мають аутистичні розлади.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що аналіз отриманих результатів дозволив розкрити вплив аутизму на розвиток комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку, що сприяє глибшому розумінню особливостей їхнього соціального розвитку. Ці висновки можуть стати основою для подальших наукових досліджень, а

також для розробки ефективних педагогічних стратегій та методів підтримки дітей з аутизмом в освітньому процесі.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості більш ефективно організовувати корекційно-розвивальну роботу, спрямовану а формування та вдосконалення комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутистичними розладами. Отримані дані можуть бути використані для розробки індивідуальних програм підтримки, що дозволять адаптувати навчальний процес відповідно до потреб таких дітей, а також підвищити ефективність роботи педагогів та психологів у створенні сприятливого середовища для розвитку соціальних та комунікативних навичок.

Апробація результатів дослідження відбулась на:

- VI Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу», 10-11 квітня 2025 р., м. Запоріжжя.

Експериментальною базою дослідження виступив Центр соціальної та реабілітаційної допомоги «Прометей» м. Запоріжжя. В емпіричну вибірку увійшли 5 дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру і 5 дітей з нормотиповим розвитком. Загальна кількість досліджуваних склала 10 осіб.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (45 найменувань). Містить 3 таблиці, 4 рисунка, загальний обсяг роботи – 71 сторінок, із них основного тексту – 47 сторінок.

ВИСНОВКИ

Огляд літератури за проблемою дослідження показав, що аутизм є складним та багатфакторним розладом, який вимагає глибокого розуміння як з точки зору генетичних, так і екологічних чинників. Незважаючи на значні досягнення в нейробіології та генетичних дослідженнях, природа аутизму залишається предметом дискусій. Важливим аспектом є і складнощі у розвитку комунікаційних навичок у дітей з аутизмом, що ускладнює їх соціальну інтеграцію та адаптацію до навчальних умов. Також було встановлено, що комунікація та соціалізація дітей з аутизмом є комплексними процесами, що вимагають спеціалізованих підходів та індивідуального підбору методик. Труднощі в установленні соціальних контактів, сприйнятті та вираженні емоцій значно обмежують можливості таких дітей для інтеграції в суспільство. Це підкреслює необхідність інтеграції специфічних корекційних програм та використання різноманітних стратегій, що сприяють розвитку мовних та соціальних навичок. При цьому наголошується, що корекція комунікативних навичок у дітей з аутизмом вимагає системного підходу, який включає співпрацю між батьками, педагогами та іншими фахівцями. Для успішної соціалізації важливими є передбачувані ситуації для спілкування, поетапне введення в групові заняття, а також забезпечення підтримуючого середовища. Усі ці чинники мають велике значення для розвитку дітей і сприяють їхній адаптації до соціуму та навколишнього середовища.

Емпіричне дослідження дало змогу комплексно оцінити рівень комунікативної компетентності дітей молодшого шкільного віку, зокрема здатність до вербальної й невербальної комунікації та засвоєння соціальних емоцій, та порівняти отримані результати з результатами нормотипових дітей того ж віку. Аналіз отриманих в ході дослідження результатів, показав, що.

1. Діти з аутизмом мають значні труднощі у вербальній комунікації: спостерігаються затримки мовленнєвого розвитку, обмежений словниковий

запас, складнощі з ініціюванням і підтримкою розмови, що ускладнює їхню соціальну взаємодію. Натомість діти з типовим розвитком володіють вербальними навичками відповідно до віку і легко адаптуються у спілкуванні.

2. У дітей з аутизмом спостерігаються проблеми з невербальною комунікацією, зокрема у розумінні того, що інші можуть мати помилкові переконання, що свідчить про низький рівень розвитку здатності розуміти перспективу іншої людини. Діти з типовим розвитком демонструють вищий рівень цих навичок, що сприяє кращій інтерпретації невербальних сигналів.

3. Діти з аутизмом мають низький рівень умінь розпізнавати емоції за виразом обличчя, що обмежує їхню емоційну чутливість і соціальну взаємодію. Навпаки, діти з типовим розвитком проявляють добре розвинену соціальну когніцію, емпатію та здатність адекватно реагувати на емоції в соціальному середовищі..

Отже, у порівнянні з дітьми з типовим розвитком, діти з аутизмом мають значні труднощі в усіх аспектах комунікації: як вербальній, так і невербальній. Це виражається у складнощах з ініціюванням і підтримкою розмови, обмеженому використанні невербальних засобів комунікації, а також у проблемах з розпізнаванням і вираженням соціальних емоцій.

Водночас, діти з аутизмом можуть розвивати комунікаційні навички за умови спеціалізованої підтримки та навчання, що сприяє їх соціальній інтеграції та покращенню взаємодії з оточенням. Зважаючи на це, були запропоновані рекомендації щодо використання ігор як важливого інструменту у розвитку комунікаційних, мовних та соціальних навичок. Ігри, які сприяють розвитку соціальних навичок, мовлення, емоційної виразності та сенсорного сприйняття, є ефективним засобом для поліпшення взаємодії з оточенням і соціальної інтеграції. Врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, створення комфортного і безпечного ігрового середовища та систематичне включення різноманітних ігор допомагають зменшити бар'єри

у спілкуванні, сприяють розвитку комунікативних навичок і формують основи для максимально можливої соціалізації дітей з аутизмом.